

С. Росовецький, докт. філол. наук, проф.

ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ ЗАДУМУ ПОВІСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА "ИЗ НИЧЕГО ПОЧТИ БАРИН"

Десь на засланні, "орієнтовно між березнем 1848 і квітнем 1850" [2, 120–121], Т. Шевченко зшив, оправив і заповнив малюнками, віршами та фольклорними записами маленький альбом, під час арешту 23 квітня 1850 р. відібраний у нього жандармами. Тепер він зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ [3]. На звороті другого аркушу тут читається загадковий текст із заголовком "Из ничего почти барин": "Умение пользоваться обстоятельствами. Агрономическое усовершенствование. Жена и слышать не хочет о деревне. Отчаяние по случаю кружев. М[адам] Рембо. Вилла в Палермо и скотный двор. Чиновник с бумагами, камердинер и камер-юнкер. Восторг по случаю мантильи. Мечты о волшебном эффекте на бале у его п[ревосходительства]. Радость всех радостей. Известие о параличе.

Пять лет спустя. Слуга и служанка, критический взгляд на свадьбу барышни и предположение о своей собственной. Барин, потом барыня, ежедневная приятная супружеская сцена. Новобрачные, сельский праздник в Швейцарии в честь новобрачных. Приданое. Семейное неудовольствие. Сцена почти драматическая.

Пять лет спустя. Кружева вздорожали, неумолимая управительша. Барин не в духе. Добрые результаты агрономических усовершенствований. Винокурня сгорела. Управитель выкупается на волю. Дочь с бесчисленным семейством. Земская полиция" [3, 343].

Статтю для "Шевченківської енциклопедії", що лягла до основи пропонованої доповіді, було вже написано, коли з'явилася друком праця З. В. Кирилюк "Нездійснений задум повісті Шевченка "Из ничего почти барин"" (2004) [4, 94–99]. Авторка висловлює кілька гіпотез – про "певну роль", що її "у формуванні творчої ідеї Шевченка відіграло враження від повістей І. І. Панаєва "Онагр" (1841) і "Актеон" (1842)", про відбиття "ознак раннього задуму" в пізніших повістях поета, про датування повісті 1842–1843 рр. Як легко впевнитися, я пішов іншим шляхом, отримавши й

інші результати. При цьому цікаво, що розшифрування З. В. Кирилюк вийшло "жіночоцентричним", тоді як у мене – в центрі його чоловік, але ж і у в назві йдеться про чоловіка. Оскільки проблема полягає у реконструкції творчого задуму, завжди згодні, сподіваюся, що праці З. В. Кирилюк і моя доповнюють одна одну.

Отже, віднесення в дванадцятитомному виданні цього тексту до розділу "Творчі заготовки. Плани" [8, 343] є безальтернативним. Але з датуванням 1842–1843 роком погодитися неможливо, як і з наївним твердженням З. В. Кирилюк, що "вже у одному з перших поетичних творів Т. Шевченка – баладі "Причинна" (1837) – виявився потяг до сюжетної оповіді про людські долі та характери" [4, 95]. Так, Т. Шевченко вже тоді пробував писати російською мовою, але залишався в російськомовних творах таким же романтиком, як і в українських; записаний у альбомі текст втілює зовсім іншу ментальність. До того ж, з тієї обставини, що поет безперечно зшив цей альбом вже на засланні, впливає, що отой гіпотетичний задум 1842–1843 рр. він мав тримати лише в пам'яті.

Можна припустити, що поштовою для запису в альбомі була усна оповідь про певну життєву історію, почута від когось із супутників Т. Шевченка за Аральською експедицією. Проте це ні в якому разі не безпосередній запис "з голосу", на що вказує вже чіткість дрібного почерку, неможлива при записуванні усного тексту. Про безперечне втручання Т. Шевченка в текст почутого, про відбиття процесу творчого осмислення й перетворення усного джерела на літературний текст свідчить і структурування плану-конспекту на три фрагменти за допомогою інтервалів між абзацами та називного речення-анафори "Пять лет спустя" (у другому і третьому абзаці). Далі умовно називаємо ці фрагменти частинами майбутньої повісті.

Розробленість сюжету й велика кількість побутових деталей свідчить на користь більшої вірогідності того, що йдеться про задум твору прозового, а не "повісті у віршах", не кажучи вже про "роман у віршах". Коли ж мова про прозу, то часовий проміжок, у якому відбувається дія (трохи більше десяти років), особливості сюжету та пізніша творча практика Т. Шевченка-прозаїка змушують вбачити в задуманому творі скоріше повість, ніж роман. Щоб визначити точніше жанрові її особливості, треба спочатку спробувати повніше розшифрувати зміст плану-конспекту.

Застосування такої герменевтичної процедури вимагає вже заголовок твору, який дозволяє альтернативне членування паузою. Т. Шевченко, щокий не призначав свій текст для стороннього читача, мимоволі створив власний аналог відомому "Казнить нельзя помиловать". Якщо пауза має виникати після словосполучення "Из ничего", отримуємо значення, що за ним якийсь нікчема зробився "почти барин". Зміст останнього словосполучення відповідає підкореному становищу героя в

родині, яке змальовується в двох перших частинах задуманої повісті, проте за такого членування він розуміється як повний нікчема ("Из ничего..."), що не відповідає подальшому тексту, коли виходить з оцінної шкали, де "барин" займає вищу позицію: герой все ж таки дрібний чиновник ("чиновник с бумагами") і навіть має невелике земельне володіння, адже до отримання в спадок власного великого маєтку його дружина "и слышать не хочет о деревне". Якщо ж пауза передбачалася після слова "почти", заголовок набуває іншого значення, яке, на нашу думку, краще відповідає змісту тексту: "Из ничего почти [-] барин".

Що ж до наративного корпусу плану-конспекту, то тут ми змушені звернутися до двох різних процедур його інтерпретації, кожна з яких залучатиме свій герменевтичний контекст: перша має внутрішньо-ретроспективний характер, бо виходить з лектури Т. Шевченка (документовано підтвердженої та реконструйованої), друга – внутрішньо-футуристичний, бо є спробою проєкції на цей план пізнішого доробку Т. Шевченка-повістяря. При чому не будемо забувати, що для пізніших повістей Шевченка задум твору, скорочено зафіксований у плані-конспекті, міг виступати не лише як нездійснений попередник, своєрідна "проба пера", але й як віртуальний (бо після конфіскації альбому 1850 р. "зберігався" лише в пам'яті автора) інтертекст.

Як на нашу думку, семантику першої фрази плану-конспекту ("Умение пользоваться обстоятельствами") слід розуміти як пояснення змісту заголовку, разом вони становлять дві послідовно викладені реми, що характеризують неназвану тему (героя задуманої повісті), при чому перша рема дає загальнішу оцінку "досягненню" героя в першій частині, а за другою приховується не розкритий автором розвиток дії, завдяки якому герой і зробився "барином". Герой зумів "скористатися обставинами", щоб одружитися із дівчиною-дворянкою, яка є спадкоємницею багатого і знатного родича (або родички). Згодом ця загальна колізія відтворюється в повісті "Несчастный", де "писарь из главного штаба, который уже готовился держать экзамен на аудитора", одружується з Лізою, відправленою мачухою під виглядом своєї кріпачки до "двусмысленного модного магазина", і допомагає їй повернути права на маєток її батька. До маєтку дружини він приїздить вже "коллекским регистратором", тобто має найнижчий громадянський чин, що давав до 1845 право на особисте дворянство. Справді, теж "из ничего почти" пан. Наступна фраза "Агрономические усовершенствования" змушує згадати того ж безіменного персонажа повісті "Несчастный", що виявився "порядочным сельским хозяином, так что брошенные части хозяйства пришли в движение и приносили свою пользу". Проте в плані-конспекті мова лише про проєкти "агрономических усовершенствований", бо подружжя, по-перше, залишається у місті ("Жена и слышать не хочет о деревне"), по-друге, як можна зрозуміти, героїня ще не отримала спадку і поки що немає в них ґрунту, де можна було б здійснити господарські

проекти чоловіка.

Далі постать дружини героя виходить на перший план. Вона страждає від неможливості модно вдягатися на платню чоловіка, дрібного чиновника, і про страждання її сказано іронічно: "Отчаяние по случаю кружев". "М.[адам] Рембо", французенка, – це, безперечно, хазяйка модного закладу, що підтримує амбіції та роздратування клієнтки. "Вилла в Палермо и скотный двор" – цю гостру антитезу можна уявити як вихвачену з монологу чиновниці, що скаржиться мадам Рембо на свою долю: в той час як багатий родич (або родичка) насолоджується життям на власній віллі біля теплого моря, вона жевріє "на скотном дворе". З. В. Кирилук бачить тут ремінісценцію "Графа Нуліна" О. Пушкіна і зазначає: "Згадка про Палермо могла виникнути у зв'язку з від'їздом до Італії у 1840 р. В. Штернберга, розлука з яким дуже засмучувала Шевченка" [4, 97]. Зі свого боку, відзначаю, що слава фешенебельного курорту Палермо проникла й до російського фольклору: серед "Петербурзьких райків", надрукованих 1881 Д. О. Ровинським, є текст, де костюмований "дід", показуючи панораму цього курорту, коментує:

А вот андеманир штук – другой вид,

Город Палерма стоит;

Барская фамилия по улицам чинно гуляет

И нищих тальянских русскими деньгами щедро наделяет" [7, 231].

Саме в Палермо почалася 1282 р. "сицилійська вечірня", що її, порівнюючи з Коліївщиною, згадав згодом оповідач Шевченкової повісті "Прогулка с удовольствием и не без морали". Коли ж текст написано після 1848 р., то про Палермо Шевченкові могла нагадати й чутка, що саме в цьому місті спалахнуло повстання, з якого почалася революція 1848–1849 рр. в Італії. Що ж до "скотного двору", то, можливо, це розпачливе перебільшення пов'язане з тим, що вікна дешевої квартири подружжя виходять на стайню або постоялий двір. А втім і хазяйка будинку в Петербурзі, де зняла квартиру поміщиця, героїня повісті "Несчастный", тримає в дворі курей.

Наступна фраза, "Чиновник с бумагами, камердинер и камер-юнгфер", повертає нас до героя повісті, подаючи його соціальну характеристику – за функціями на службі та у подружньому житті. На службі дрібний канцелярист, удома він стосовно жінки-аристократки грає роль кімнатного служника і наймолодшого за чином двірського (неможливість реального посідання персонажем чину камер-юнкера впливає з того, що подружжя живе в провінції – про це пізніше). Коли в свідомості Т. Шевченка існував асоціативний зв'язок між сюжетами задуманої повісті та ескізу композиції "Діана та Ендіміон", зробленого ліворуч від запису плану-конспекту, то зображення смертного і богині корелює з нерівним станом закоханого і об'єкта його адорації у повісті. Чоловікові вдається розжитися грошима і справити жінці модну, в

іспанському дусі, обмовку: "Восторг по случаю мантильи". Захват цей яскраво змальовує бідність модниці: йдеться про накидку на голову й плечі, а не про коштовну шубу, дороге пальто або салоп (нагадаємо, що й у славнозвісній повісті М. Гоголя 1842 р. дія розгортається навколо пошиття дрібним чиновником шинелі). Оскільки мантилья належить до верхнього одягу, наступна фраза ("Мечты о волшебном эффекте на бале у его п[р]евосходительства") пов'язана з попередньою ситуацією лише асоціативно, бо знов-таки іронічно змальовує, з одного боку, "романтичну" замріяність молоді жінки, а з іншого – обмеженість її духовного світу та інтересів. Оскільки мрія героїні не сягає вище чарівного успіху на балі у начальника чоловіка і мова про "его п[р]евосходительство" (тобто таємного радника або дійсного статського радника), а не "его высокопревосходительства" або що, дія першої частини мала відбуватися не в Петербурзі, а в губернському місті.

"Радость всех радостей" – конструкція, що іронічно наслідує церковнослов'янській назві біблійної книги: "...п[р]снь п[р]сней...". Залишається можливість, що йдеться про успіх на балі, про мрію молоді жінки, що все ж таки здійснилася. Проте більшу вірогідність має, як вважаємо, здогадка, що змальовується реакція героїні на повідомлення, відбите в наступній фразі: "Известие о параличе". Параліч розбив багатого родича (або родичку), то ж чекати залишилося недовго... Придивимось до ряду рем, які характеризують героїню задуманої повісті в першій частині: "Отчаяние..."; "Восторг..."; "Мечты..."; "Радость всех радостей". Як бачимо, ця молода жінка виявляє неабиякий темперамент, іронічне ж ставлення до неї оповідача впливає з комічної невідповідності таких бурхливих реакцій незначності їхніх чинників у буденному житті. Коли ж "радість всіх радостей" викликана була звісткою про параліч родича (або родички), змалювання цієї молоді жінки мало набути й сатиричного забарвлення.

Дія наступного, другої частини задуманого твору відбувається за п'ять років, форма ж повідомлення про це ("Пять лет спустя") є, як можна здогадатися, іронічною алюзією на назву роману О. Дюма (батька) (1845), що в російському перекладі прозвучала як "Двадцать лет спустя". Т. Шевченко згадав "сентиментальный" роман О. Дюма "Учитель фехтування" в щоденнику під 6 листопада 1857, а у повісті "Близнецы" висміяв молодих російських белетристів, що вважали цього письменника "полубогом". Елемент автоіронії зазначеної алюзії в плані-конспекті ґрунтується на тому, що О. Дюма як не як намагався змальовувати великі історичні події, а в повісті Т. Шевченка мало розповідатися про буденне життя звичайних людей. Це не означає, що автор принижує власний підхід до змалювання дійсності: в листі до В. Рєпніної від 7 березня 1850 р. Т. Шевченко протиставляє ефектний стиль іншого популярного французького романіста тих часів, Е. Сю, і прозу побутописця М. Гоголя, "истинного ведателя сердца

человеческого".

Отже, за п'ять років читач застає подружжя, героїв майбутньої повісті, вже на селі, у власному маєтку, отриманому нарешті жінкою в спадок; щоб переїхати туди; чоловік, зрозуміло, покинув державну службу. Але частина ця мала починатися з розмови прислуги: "Слуга и служанка, критический взгляд на свадьбу барышни и предположение о своей собственности". Сучасний читач пригадає тут відповідну сцену з "Весілля Фігаро" П. О. Бомарше – і марно: за часів Т. Шевченка ця революційна комедія не ставилася на російському театрі, і немає свідoctв, що

Т. Шевченко читав її переклад, надрукований ще у кінці XVIII ст. у виданні "Російський феатр". Та й головною діючою особою тут мала виступати служниця, а не служник: вона критикує заміжжя молодої барині, бо та вийшла за нерівню-бідняка, і робить припущення, що їй самій одруження з бідняком не загрожує. Цей оптимізм служниці, як можна здогадатися з подальшого змісту, ґрунтується на особливих стосунках з паном. А ці стосунки, своєю чергою, саркастично відтінюють наступні два "явлення": "Барин, потом барыня, ежедневная приятная супружеская сцена". Нагадаю, що в "Мертвих душах" М. Гоголя (цей твір Т. Шевченко просив надіслати йому в згаданому вище листі В. Репніної) яскраво змальовані сентиментальні стосунки поміщика Манілова з дружиною, а слово "приятний" виступає як стилістична домінанта при створенні його образу. Але ж і зовнішньо "приємне" спілкування відставного ротмістра Хлюпіна з його другою дружиною Марією Федорівною в повісті "Несчастный" приховує за собою безумовне пригнічення цього нероби вольовою молодою дружиною. Можна здогадуватися, що подібні стосунки мали скластися й між героями повісті "Из ничего почти барин", в якій жінка мала ще сильнішу психологічну перевагу, бо фактично утримувала чоловіка. Коли відставний ротмістр шукає розради, залицяючись до кріпосних "няньок" своїх дітей від першого шлюбу, то цей "барин", як можна здогадатися, отримує таємну компенсацію в обіймах кріпачки-служниці.

Під час змальнованої "приятной супружеской сцены" барин пропонує дружині видати заміж служницю й отримує згоду. Далі описуються молоді та саме весілля: "Новобрачные, сельский праздник в Швейцарии в честь новобрачных". Сільське свято згадується і в повісті "Несчастный", де воно замислюється на честь хрещення сина ротмістра і Марії Федорівни: "Была мысль у ротмистра устроить и сельский праздник для мужиков, но так как это случилось зимою, то хороводы и отложены до будущего лета. / А вместо сельского праздника он предложил своим гостям, кому угодно, облаву на медведя". Іронічне забарвлення безперечно і в плані-конспекті, але вимагає пояснення, чому свято для мужиків локалізується "в Швейцарии". З одного боку, "Швейцарією" могло бути названо якісь шале на території поміщицького парку, побудовані нинішніми власниками маєтку або їх попередниками.

За спостереженнями Д. Лихачова, хоч Микола І "не був безпосереднім прототипом Манілова", але "провінційний поміщик Манілов наслідував "першому поміщику Росії" – Миколі І та його оточенню" [5, 39, 51]. Зокрема, як і гоголівській персонаж, імператор "захоплювався різними парковими будовами в сентиментальному дусі"; дослідник посилається на свідчення А. Тютчевої 1855 р., що "Петергоф і все його довкілля усіяні потішними павільйонами, голландськими вітряками, швейцарськими шале..." [5, 40]. Але ж цілком можливо, що перед нами водночас і прояв сарказму письменника: поміщик робить "сільське свято" для власних кріпаків – зовсім, як "в Швейцарії", де селяни вільні і де з 1848 р. діє одна з найдемократичніших в Європі конституцій...

Далі окремих називним реченням згадується "приданое". Чи то посаг виявився підозріло багатим, чи то наречений не потаїв неприємного для себе відкриття, зробленого під час "комори", але бариня довідалася про зраду чоловіка. Настає "Семейное неудовольствие". За ним слідує "Сцена почти драматическая". Згодом подібний вираз ("эта почти трагическая сцена") буде використано в повісті "Несчастный", де він передає сприймання оповідачем такої картини: "Разъяренная, как бешеная кошка, с сжатыми кулаками, стояла Мария Федоровна в наступательном положении", а навпроти неї, але вже "в оборонительном положении", стояв її син "Ипполитушка". Цілком можливо, що і "семейное неудовольствие" дружини поміщика-благодійника могло набути подібної брутальної форми, і тоді фінал епізоду мав контрастувати зі зображенням "ежедневной приятной супружеской сцены" на його початку.

Між цією неприємністю та дією наступної частини минає ще п'ять років. Точка зору оповідача тепер знову поруч із поміщицею: "Кружева вздорожали, неумолимая управительша". Читача має заінтригувати не подорожчання мережив за десятиріччя інфляції, не бажання тридцятирічної бездітної (адже про дітей подружжя не сказано ані слова) жінки модно одягтися, але що ця хазяйка великого маєтку не в змозі змусити управительку видати їй на мережива гроші. З наступного тексту випливає, що подружжя збідніло: "Барин не в духе. Добрые результаты агрономических усовершенствований". Герой таки втілює у життя свої агрономічні удосконалення, про які мріяв на початку твору, але фраза про "добрі" їх результати є, безперечно, іронічною. Не допомагають і традиційні засоби поміщицького господарювання, як-от винокуріння. В Україні цей промисел було таким поширеним, що в повісті Т. Шевченка "Музыкант" навіть оповідач, що називає себе "не агрономом", запитує на фермі лікаря-німця в "токового", "почему, дискать, Адам Антонович, имея столько хлеба, не построит себе винокуренку, хоть небольшую?" Проте героєві задуманої повісті не щастить і в цій справі: "Винокурня сгорела".

Поміщики бідніють, а ось управитель розбагатів: "Управитель

выкупається на волю". Дослідник російської повісті 30-х рр. XIX ст. зауважує, що в повістях Ф. Булгаріна з'являється "тип хижака нової формації, – характерне породження епохи кріпосного права, з одного боку, і буржуазних стосунків, що виникають, – з іншого, тип кріпака-управителя, що отримує безмежну владу над своїм паном, оплітаючи його сітками матеріальних і юридичних зобов'язань (Загвоздкін у "Химерних пригодах квартального надзирателя)" [1, 218]. Отже, кріпака-управителя Т. Шевченко намірявся змалювати типового, але, судячи з його плану-конспекту, тримати пана в руках цей "хижак" мав за допомогою доволі своєрідних "матеріальних і юридичних зобов'язань". Адже наступна фраза вводить нового персонажа: "Дочь с бесчисленным семейством". Коли мова про дорослу дочку, то за внутрішньою хронологією подій така може бути лише в управителя. Якщо саме вона тепер є об'єктом нової пристрасі пана, стає зрозумілим, чому матір її отримала таку владу над панією і як батько-управитель звільнився від кріпосної залежності. Тоді "бесчисленное семейство" – це її діти від пана і кріпосні родичі, яким пан змушений допомагати.

У принципі можливим залишається, що план-конспект передбачав "економнішу" систему персонажів – за умови, що управитель у ньому є той "слуга", який згадується на початку другої частини та який отримав цю посаду разом з "приданим" за згоду одружитися з коханкою пана, що залишається в цьому статусі й після шлюбу; тоді "дочь" – це малолітня дочка пана та його колишньої служниці, вона виховується в родині управителя і має ще силу силенну родичів-кріпаків свого батька перед законом.

Обидва варіанти вимагають пояснення, чому герой повісті не може повестися з кріпачкою-коханкою з таким же простосердечним цинізмом, який демонстрував до зустрічі з Геленою персонаж Шевченкової повісті "Прогулка с удовольствием и не без морали" ротмістр Курнатовський; не згадуємо вже про інших панів-"серальників" у творах Т. Шевченка. Розгадку підказує фраза на початку плану-конспекту, де герой задуманої повісті виступає як "камердинер и камер-юнгфер", – коли трактувати її не лише соціологічно, а й психологічно, як прояв своєрідного, естетизованого й екзальтованого мазохізму. Якщо цей чоловік прислуговує дружині й ставиться до неї як найнижчий двірський до монархині (пригадаємо колізію пажа та дами) не тільки через те, що сподівається розбагатіти в шлюбі з нею, а й тому, що не може інакше поводитися в коханні, він змушений втілювати відповідні еротичні стереотипи і в інтимних стосунках з іншими жінками. Що такі психологічні типи справді могли тоді утворюватися як результат серйозного сприймання концептів кохання в сентиментальній та романтичній поезії, свідчить, наприклад, спосіб залицяння головного героя вже згаданого повісті Ф. Булгаріна "Химерні пригоди квартального надзирателя": "Квартальный надзиратель Спиридонов сповідує культ рицарського

служіння дамі; цей своєрідний Тотенбург проводить під вікнами своєї обранниці левову пайку службового часу..." 1, 219].

Під час роману із служницею герой повісті ще зміг знайти якийсь компроміс між своїм почуттям до кріпосної коханки та ставленням до дружини як "камердинера и камер-юнгфера", хоч і встиг уже потрапити в залежність від служниці: недаремно ж вона робить якась "предположение" стосовно свого майбутнього. Проте в останній частині він знаходиться "не в духе" не лише через економічні негаразди. Еротичне служіння дочці (або, можливо, жінці) кріпака-управителя не може набрати таких побутових і умовно-романтичних форм, до яких він звик у спілкуванні з жінкою-дворянкою, воно перетворюється на покірність і догодження її родичам-здирцям, що не могло не дратувати людину, що розбагатіла лише в останні роки і добре пам'ятає часи нестатків та економії. Між тим конфлікт з дружиною, до якої герой вже не здатний ставитися, як раніше, поглиблюється; коли вона не може впоратися з "невмолимою управителькою", то це непрямим чином свідчить, що не в змозі тепер верховодити й чоловіком. Тим часом наростає напруга і в стосунках героя з коханкою та її родичами. Незафіксоване автором розв'язання цієї багаторівневої кризи мало викликати втручання "земской полиції". Нагадаємо, що й у фіналі повісті "Несчастный" заарештовано Марію Федорівну та її "Ипполитушку".

Драматична (можливо, трагікомічна) розв'язка задуманої повісті мала змусити читача повернутися до заголовку і побачити у ньому засудження шлюбів між бідними та багатими. Це український селянський погляд: за спостереженням етнографа кінця XIX ст., суспільна думка лубенських селян вимагає, щоб "*багатир* не одружувався з бідною, козак із колишньою кріпачкою..." [5, 312]. Але в повісті мало бути показано згубний вплив на шлюб нерівності не лише майнової, а й культурної, в психології та темпераментах.

Оцінюючи реконструйований у такий спосіб задум повісті "Из ничего почти барин" в цілому, зауважимо насамперед, що, хоча головними героями її виступає дворянське подружжя, за жанром це мала бути не "світська повість", а побутова, близька до ментальності російської "натуральної школи". Сміливістю відтворення життєвих ситуацій дворянського побуту вона, мабуть, була б найближча до пізнішої – і, на моє переконання, недооціненої дослідниками – повісті "Несчастный", створюючи яку, Т. Шевченко, до того ж, використав деякі сюжетні ходи та фарби нездійсненого задуму. Наскільки можна судити з плану-конспекту, автор не передбачав введення ідеалізованих персонажів-моралістів, поведінка та емоції головних героїв мали обумовлюватися не лише соціальними та майновими обставинами, а й внутрішніми закономірностями їх душевного життя, психологічно обумовленими і показаними в стані розвитку стосунками між ними. В часи, коли у російському повістарстві панував значно більш приземлений

"фізіологічний нарис", задум Т. Шевченка, опертий на літературно- прогресивніші зразки О. Бальзака і М. Гоголя, обіцяв багато. Проте альбом не було повернуто авторові, і скористатися цим своїм планом- конспектом він не зміг.

1. *Вацура В. Э.* От бытописания к "поэзии действительности" // Русская повесть XIX века. История и проблематика жанра. – Ленинград, 1973; 2. *Вериковська І.* Альбом 1848–1950 років // Шевченківська енциклопедія. Робочий зошит А. – К., 2004; 3. ІП. – Ф. 1 – № 109; 4. *Кирилюк З.* Нездійснений задум повісті Шевченка "Из ничего почти барин" // Тарас Шевченко и народна культура / Зб. праць міжнар. 35-ої шевченківської конф. – Черкаси, 2004; 5. *Лихачев Д. С.* Социальные корни типа Манилова // Литература – реальность – литература. – Ленинград, 1981; 6. *Милорадович В. П.* Житье-бытье лубенского крестьянина // – Українці: Народні вірування, повір'я, демонологія. 2-е вид. – К., 1992; 7. *Ровинский Д. А.* Русские народные картинки. – СПб., 1881. – Т. 5; 8. *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: У 12 т. – К., 2003. – Т. 3.